

Portrete în dialog

Barbu Cioculescu (n. Paris, 1927), fiul lui Șerban și al Mariei Cioculescu, a debutat cu versuri în anul 1943. A obținut licența în drept în 1956. A lucrat la Editura Științifică și la ESPLA, la *Revista de istorie și teorie literară*, apoi a fost cercetător științific la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“. După 1989 a fost redactor-șef al ziarului *Dreptatea*. A colaborat la cele mai importante publicații culturale de la noi. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România și al PEN Clubului. A publicat volume de poezie, traduceri literare, volume de critică și a alcătuit ediții din operele lui I.L. Caragiale, Tudor Arghezi, Mateiu I. Caragiale, Radu Gyr și Constant Tonegaru. În anul 1947 a primit Premiul de poezie „Ion Minulescu“, iar pentru edițiile critice din Mateiu I. Caragiale și pentru studiile asupra operei mateine a fost recompensat cu Premiul Uniunii Scriitorilor (1994, 2005).

Monica Pillat (n. 1947, București) a absolvit Facultatea de Limbi Germanice, Secția engleză-română (1970); a obținut doctoratul în literatură comparată (1978); a fost profesor de literatură engleză și americană la Catedra de limbi străine a Institutului Pedagogic din București, apoi la Catedra de limbă și literatură engleză a Facultății de limbi străine, Universitatea din București. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România. Este autoarea a numeroase volume de poezie, proză și critică literară. A îngrijit edițiile operei tatălui ei, Dinu Pillat, și ale altor membri ai familiei.

Monica Pillat
și
Barbu Cioculescu

*Povestind
despre atunci*

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Iuliana Glăvan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Corina Roncea

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PILLAT, MONICA

Povestind despre atunci / Monica Pillat și Barbu Cioculescu. –

București: Humanitas, 2012

ISBN 978-973-50-3811-3

I. Cioculescu, Barbu

821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

Intrarea în carte

Într-o dimineață aurie din vara anului trecut, am deschis porțița curții de pe strada dr. Turnescu nr. 5. În fața casei mă aștepta Simona Cioculescu. Cățelele Alissa și Melissa, care o vegheau, de o parte și de alta, înălțară spre mine ochii lor cafenii puțin încetoșați. Simona le-a dat drumul să se plimbe pe trotuar și amândouă am pășit apoi pe pragul locuinței în care fusesem în vremurile de demult.

În micul birou de la parter, Barbu se ridică dintr-un fotel să mă întâmpine și mă invită să mă așez pe un scaun, în dreptul geamului larg deschis. Pe măsuța din apropiere, pe toate mobilele care ne înconjurau, pe rafturi și etajere se ridicau, într-un echilibru fragil, stive de volume cu coperte în culori stinse.

M-a năpădit o clipă imaginea aceleiași case, cu camere largi, în nuanțe aurii ca mierea, prin care părinții mei și cu mine fuseserăm însoțiți cândva de silueta vioaie și subțire a lui Șerban Cioculescu, de obrazul ca de porțelan al frumoasei sale soții, de privirea tandră a prietenului nostru Barbu, de curând căsătorit cu Simona, fata cu părul brun, ten alb și sprâncene bogat arcuite deasupra ochilor negri, copilăroși.

Un mieunat prelung m-a trezit din visare și, întorcând capul, am văzut pe pervazul ferestrei deschise o pisică tuciuire care se uita chiorâș la mine. Barbu îmi explică numaidecât:

— Motanului nostru un rival mai competitiv i-a scos ochiul stâng. Acum el se plânge că stai pe scaunul lui. Să-l lăsăm să mai rabde puțin, a adăugat, văzând că eram gata să mă ridic.

Simona aduse tava cu cafele, pe care o așeză cu grijă pe birou, la marginea unor turnulețe făcute din cărțile suprapuse. Motanul din spatele meu se strecură agil printre volumele de pe măsuță, sări pe podea și, dând roată scaunului, își continuă mieunatul revoltat.

— Nu-i da nici o atenție, mă sfătui Simona, așezându-mi alături farfurioara cu biscuiți.

Motanul tăcu. Pentru câteva minute, cei cinci ochi din încăperea mă priviră curioși.

— Simt că muriți de nerăbdare să vă spun de ce am venit, i-am stârnit și mai tare.

Barbu se foi în fotel. Simona își trase taburetul mai aproape. Motanul cel negru păstră aceeași distanță demnă.

— Vă lipsește o carte, am zâmbit, mărind *suspense*-ul.

— Ți-am împrumutat vreun volum pe care ai uitat să ni-l înapoiezi? se neliniști Barbu.

— Nu, nu e vorba de așa ceva, am replicat, ronțâind amuzată din biscuit.

— Atunci? mă iscodi Simona cu nerăbdare.

— Aș vrea să-l invit pe Barbu să intre cu mine într-o carte de memorii. Ne cunoaștem de atâta timp, familiile noastre – de și mai multă vreme, iar el povestește cu atâta farmec...

Motanul părăsi dezamăgit odaia. Nu părea că aveam să plec prea curând.

— Știi și eu? șovăi Barbu. Îmi scriu amintirile de câțeva vreme, am publicat o serie de secvențe în revista *Litere*, iar când va fi gata, volumul e deja promis unei edituri din Târgoviște.

— Uite cum facem, l-am ispitit. Eu îți pun variate întrebări despre oameni și întâmplări din viața ta, iar tu răspunzi cum vrei.

— Hai s-o luăm altfel, se însufleți pe neașteptate Barbu. Eu îți dau din când în când câte un capitol, scris de mână, pe o temă asupra căreia convenim dinainte și, când se adună destule pagini, ești liberă să le înșiri în ce ordine vrei tu și să le pui în scenă, imaginându-ți întrebările la care ți-am răspuns deja.

Văzând că sugestiile lui Barbu mă amuțiseră, Simona se ridică și mă bătu încurajator pe umăr:

— Nu-i așa de greu cum sună la prima strigare! Totul e să porniți la drum pe hârtie. La urma urmei, adăugă ea râzând, tu ai venit cu ideea intrării voastre într-o carte.

*

Se împlinea un an de când Barbu, după ce îmi încredințase cu regularitate câte un teanc de foi, scrise cu conștiinciozitate, mi-a adus ultimul capitol. În ceea ce-l privea, el își terminase partea. Venise rândul meu să-mi fac simțită prezența în suita lui de memorii. După ce le-am citit și recitit, captivată de frumusețea arborescentă a evocărilor, de cadența frazelor, potrivite pe ritmul unei muzici lăuntrice inconfundabile, m-am adâncit în amintirile prieteniei noastre, întinse pe mai mult de patru decenii.

Barbu ne vizitase mai des prin 1965-1966, după ce, la Institutul Călinescu, devenise coleg cu tatăl meu, de curând ieșit dintr-o grea detenție. În grădina casei noastre de altădată, la umbra castanilor, Barbu ne vorbea părinților mei și mie despre câte și mai câte lucruri care dădeau serilor de atunci o strălucire de neuitat. Trecea cu dezinvoltura și sveltețea unui balerin de la tonul liric la cel epic sau dramatic, perindându-ne pe dinainte, când cu umor, ironie ori sarcasm, când cu nostalgie, scene din timpurile trăite de el sau de alții, întâmplări aflate în cărțile iubite, închipuiri izvorâte din bogata lui imaginație, reacții la ultimele evenimente literare sau sociale. O clocotitoare vitalitate îi incita mintea să-și întindă ramurile creatoare spre poezie, proză, istorie, critică literară, comentariu politic.

Prin anii '70, în noua noastră locuință din Drumul Taberei, într-o după-amiază „de colecție“, Barbu ne-a citit extraordinara nuvelă care dă titlul volumului *Palatul de toamnă*. Vocea caldă, baritonală, acompania melodic cuvintele, în vreme ce gesturile mâinilor, mimica feței, vibrațiile întregii sale ființe dădeau viață și culoare istorisirii. În compania lui, nu puteam decât să tăcem și să ne bucurăm că eram martorii unui asemenea talent, revărsat cu generozitate asupra noastră.

Am participat în timp la ceremoniile majore care i-au marcat existența: nunta lui cu Simona, botezul fiului lor, avându-l ca naș pe tatăl meu, înmormântarea lui Șerban Cioculescu, apoi cununia lui Șerban Filip cu Raluca, în biserica Domnița Bălașa.

Încă de la începutul împrietenirii noastre, Barbu mi-a inspirat încrederea că alături de el eram ferită de primejdiile acelor timpuri de restriște, căci atât firea sa, de o limpezime solară, cât și subiectele încântătoarelor evocări păreau a ridica

un scut de apărare în jurul nostru, protejându-ne de răul din afară, fie chiar și numai pentru cele câteva ceasuri petrecute împreună. Certitudinea mai venea și din faptul că aparțineam aceleiași lumi: tatăl lui Barbu fusese prieten cu bunicul meu patern, apoi cu părinții mei, ca și fiul lui, mai târziu, iar eu moșteneam afinitățile și legăturile afective care ne uniseră de atâta vreme familiile.

Mă impresionau promptitudinea, atenția și căldura cu care Barbu comenta și analiza, în revistele de cultură, poezia bunicului meu, cărțile de istorie literară ale tatei, volumul de amintiri al mamei, romanul și corespondența Piei, scrierile mele, recomandându-le deopotrivă de entuziast cititorilor.

La solicitările mele, venea la Facultatea de Limbi Străine de pe strada Pitar Moș, să participe la ședințele cenaclului studențesc de creație literară, pe care îl conduceam în anii '80-'90. Personalitatea lui fermecătoare, verva, experiența de veritabil artist, dublată de o impetuoasă nevoie de dăruire, aveau o înrâurire benefică asupra tinerelor talente din acea vreme. Clasa, în care se citea mai ales poezie, era totdeauna plină de studenții avizi să o asculte pe nobila călăuză, ce le vorbea despre rigorile artei, ținându-le adevărate lecții de compoziție literară. Barbu se simțea în largul lui printre înflăcărații debutanți, pe care îi încuraja, corectându-i pe alocuri, cu o discretă fermitate, iar mai apoi, furat de amintiri, făcea neașteptate digresiuni, evocând propriile sale începuturi la cenaclul „Lovinescu“.

*

Întorcându-mă la textele pe care mi le adusese Barbu, am avut deodată senzația că sunt în posesia unor picături

dintr-o mare de memorii. Descumpănită, m-am gândit să le înmulțesc numărul, să completez fragmentele cu propriile mele amintiri și nu numai, în încercarea de a întregi portretul prietenului meu de o viață.

O sugestie mi-a venit de la eroul romanelor Agathe Christie, Hercule Poirot, care, pentru reconstituirea unui personaj-cheie, culege mărturia de pretutindeni, izbutind, prin acumularea, trierea și asamblarea coerentă a unor detalii, să fixeze personalitatea volatilă a celui urmărit într-o structură-surpriză.

Cum pe mine mă interesau în mod special confesiunile personajului, mi-am concentrat atenția asupra interviurilor și pasajelor memorialistice din articolele și cărțile lui Barbu. Lecturile adiacente au completat unele goluri, mi-au risipit nelămuriri. Pentru a umple lacunele din paginile încredințate mie, mi-a venit ideea să inserez eșantioane din textele consultate, lăsându-l pe Barbu „să-mi povestească“ mai mult decât a visat. Sursele acestor inserțiuni se regăsesc, pe capitole, la sfârșitul cărții noastre.

Pentru a da „naturaletă“ dialogului nostru imaginar, am pornit chiar de la spusele lui dintr-o convorbire recentă cu Gheorghe Grigurcu, în care prietenul meu se întreba: „Cum poate un scriitor să îmbine, în mod convenabil, sinceritatea cu artificialul indispensabil artei?“ și tot el răspundea: „Să lăsăm ficțiunii realitatea ei, realității – corecția ficțiunii, artei – dilema“¹.

Portrete de familie

— Îngăduie-mi, încep Barbu visător, să sar peste prima întrebare pe care vrei să mi-o pui, pentru că am de gând să te port în timpuri încă și mai vechi, știute doar din spusele alor mei. Într-unul din primii ani de după Primul Război Mondial pătrundeau în amfiteatrul Odobescu al Facultății de Litere și Filozofie din București, în mijlocul proaspeților studenți, un tânăr de înălțime mijlocie și statură suplă, cu o bogată capelură *blond-cendré* și ochi albaștri, în tonul faianței, palid și distins, severinean de obârșie, pe numele său Șerban Cioculescu, și o tânără cu adânci ochi negri, brunetă cu ten deschis, de fel din Roșiorii-de-Vede, timidă, rezervată, pe numele său Maria Iovițoiu.

— Cum i-a atras atenția studentul fetei? m-am furișat în povestire.

— La seminarii, tânărul cu replică acidă și de pe atunci erudit lua cuvântul, adesea spre a contrazice tezele profesorului, cunoscutul estetician Mihail Dragomirescu. Precum cele mai multe dintre colegile sale, Mioara Iovițoiu nu se angaja în acele discuții care luau destul de des un caracter violent. În memoriile sale, Petre Pandrea scrie

scurt: „Șerban Cioculescu a pus gheara pe cea mai frumoasă fată din facultate“.

— Să fi fost dragoste la prima vedere?

— Lucrurile n-au mers chiar atât de ușor, replică Barbu îngândurat. Bântuit de teama că nu va fi iubit de colega sa, tata luase în calcul chiar sinuciderea. Iar când fata i-a anunțat părintelui ei intenția de a se logodi cu tata, a luat prima palmă din viață. Un fond secret îi apropiase: amândoi își pierduseră părinții. Tata avea 12 ani când i-au murit părinții. Mioarei îi murise de timpuriu mama. Oricât de grăbit va fi fost geniul speței, a trebuit să aștepte terminarea studiilor universitare ale celor doi îndrăgostiți. După căsătorie, au plecat la Paris, unde tata spera să-și dea doctoratul.

— Cum li s-a părut capitala Franței?

— La sosirea lor, Parisul era, de departe, orașul preferat al tinerimii române, dornică să se perfecționeze profesional, mai numeroasă decât aceea venită pentru distracții sau afaceri. La Fontenay-aux-Roses funcționa o școală românească, patronată de profesorul Nicolae Iorga, care, de altfel, ținea și cursuri în limba franceză. Cursuri pe care le urmăreau câțiva studenți francezi și mulți români. Parisul oferea încântătorul spectacol nu numai al marilor și largilor bulevarde, străjuite de pieptoasele clădiri, tip Haussmann, ci și al aleilor, al străduțelor urcătoare, cu sau fără trepte, pe care tânărul Mircea Vulcănescu le suia cu pas alert – totdeauna având în buzunarele hainei câte un pachet de ciocolată.¹

— S-a păstrat în albumul familiei vreo poză din acea vreme a viitorilor tăi părinți?

— Avem acasă o fotografie înfățișându-i pe Maria și Șerban pe o bancă, probabil în Jardin du Luxembourg.

Tânărul cu eminesciene plete o privește drăgăstos pe soția sa, în stare avansată de sarcină. Se vede că tânărul e mai departe îndrăgostit, așa cum avea să fie tot restul vieții².

— Cum s-a răsfrânt asupra ta dragostea lor?

— Am fost martorul acestei legături indestructibile, pe timpuri bune, rele și cumplite. Rezistența sentimentului la încercările sorții m-a modelat, m-a făcut să duc mai departe tradiția familiei cu încredere și, ori de câte ori a venit vorba în public despre ea, i-am celebrat continuitatea în grădinile Pillateștilor, Goleștilor, Brătienilor, Cantacuzinilor și ale nenumăraților *escu*.

— Și eu am avut norocul să mă nasc în armonia unei familii care a făcut față timpurilor grele grație iubirii, l-am secondat.

— M-am întrebat, adeseori, continuă Barbu, ce s-ar fi întâmplat dacă tata ar fi ținut morțiș să-și ia doctoratul la Paris și astfel șederea în capitala Franței s-ar fi prelungit, dacă părinților mei ar fi început să le placă traiul parizian și ar fi căutat mijloace să-și prelungească șederea cu ani de zile. Să fi revenit în țară, să zicem, prin 1936-'37, poate chiar mai târziu. Cu certitudine, aş dispune, astăzi încă, de un admirabil accent franțuzesc și aş trăi cu nostalgia copilăriei petrecute pe plajele Normandiei, ale Bretoniei³.

— Care e povestea numelui „Barbu“?

— Mama a propus numele de Mircea, respins de tata pentru proasta ciocnire cu numele de familie: cea, cio. Apoi mama a propus numele de Dan însă și acesta suferea de un viciu similar: Dan Cio. Când a rostit numele de Barbu, tata s-a iluminat. Ca unul care am dat târcoale ocul-tismului, știu că numele joacă un rol însemnat în destinul

insului – îl specifică. „Bar“, în ebraică însemna fiu, acela ce va fi îndestulat cu pâine⁴.

— Mie mi-au spus „Monica“, după numele eroinei din romanul lui Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, i-am explicat, dar mi-ar fi plăcut mai mult să mă cheme „Olguța“, care era un personaj cu mult mai captivant.

— Fiind blondă, nu putea să te cheme altfel, replică Barbu, Olguța, cea din carte, era oacheșă.

— Cu care din părinți crezi că semeni fizic mai mult? am schimbat vorba.

Barbu scutură din umeri.

— Am moștenit o egală înzestrare de la amândoi: blond, cu ochi albaștri și nas drept în copilărie, șaten, apoi brunet în adolescență, și mai târziu cu nas borcănat. Stranii modificări ce pot face un fiu să semene mai mult când cu unul, când cu celălalt părinte. De la mama am moștenit un trup robust, de la tata oase subțiri, nu știi de la cine buzele groase și voluptuoase. Într-o fotografie din începuturi⁵, apar râzând pe cearșaf, la iarbă verde, între cei trei veri ai mei, cu părul de o blondețe britanică. Într-o poză de la 4 ani, am plete aurii și țin într-o mână, răsturnată cu capul în jos, o puică cu pene pestrițe.

— Îmi place cum îți construiești autoportretul pornind de la citirea fotografiilor, am observat cu un zâmbet.

— Am învățat asta de la Dinu Pillat, tatăl tău, și am ca exemplu predilect portretul pe care i l-a făcut părintelui său. Îngăduie-mi să citez un mic fragment din textul ce m-a inspirat, rosti grav Barbu, luând din bibliotecă volumul.

Găsind după câteva secunde pasajul căutat, începu cu vocea lui catifelat-muzicală:

Cuprins

Intrarea în carte	5
Portrete de familie	11
Bucureștii de altădată	21
Granpa	34
Unchiul Radu	38
Interiorul patern	51
Schițe din profil	58
Deliciile lumilor imaginare	75
Aura unor glasuri de demult	84
Interludiu sentimental	94
Ipoteza intrării în diplomație	99
Siluețe din „generația războiului“ și cenacluri literare	109
Vremuri de vitregie	125
„Pe scara de incendiu“	139
La Institutul Călinescu	148
Biblioteci și ispite	155
Călătorii	160
Memorialistica – „o insectă prinsă în chihlimbar“	167
Prieteni și umbre	175

Despre moarte, infern și purgatoriu	185
Scrisul și visul.	190

ADDENDA

<i>Sursele capitolelor</i>	207
<i>Barbu Cioculescu – Bibliografia operei pe genuri</i>	215